

**СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ
ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ**

Колективна монографія

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

УДК 327(477+438+439+437.3+437.6)
С76

Рецензенти:

Зеленько Галина – член-кореспондент НАН України, доктор політичних наук, професор, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса;
Тодоров Ігор – доктор історичних наук, професор, директор Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної інтеграції, Ужгородський національний університет

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 27 травня 2021 р.)*

С76 **Становлення та розвиток співробітництва України з країнами Вишеградської групи** : колективна монографія / за ред. Л. Стрільчук, О. Каліщук та О. Разиграєва. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 252 с.

ISBN 978-966-992-523-7

Колективна монографія присвячена проблематиці становлення та пріоритетів відносин України та країн Вишеградської групи – від історичних коренів до сучасного стану. Пріоритетність для нашої держави євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень актуалізує необхідність вивчення досвіду країн Вишеградської четвірки. З огляду на роль країн V4 у посиленні стабільності в Центральній Європі та забезпеченні безпеки у регіоні важливим є напрацювання механізмів підтримки України у сучасних геополітичних реаліях. Окремим аспектом використання потенціалу Вишеградської групи є розбудова двосторонніх відносин з учасниками V4.

Адресовано науковцям, викладачам, студентам, представникам влади, фахівцям-практикам у сфері міжнародних відносин.

УДК 327(477+438+439+437.3+437.6)

ISBN 978-966-992-523-7

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021

ЗМІСТ

Кучерепа Микола МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (замість передмови)	5
Філіпович Мирослава ВІД КНЯЖИХ З'ЇЗДІВ ДО САМІТІВ ГЛАВ ДЕРЖАВ: УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ФОРМАЦІЯХ	13
Каліщук Оксана ВИШЕГРАДСЬКА ГРУПА ТА УКРАЇНА: ВИВЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ	48
Магда Євген УКРАЇНА ТА КРАЇНИ V4: ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ТА ВІДПОВІДІ	65
Стрільчук Людмила СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ: СТАНОВЛЕННЯ, РЕАЛІЗАЦІЯ, РЕЗУЛЬТАТИ	76
Пасічник Юля УКРАЇНА У СТРАТЕГІЇ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА)	106
Бусленко Василь ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	129
Стрельчук Наталія, Карпо Василь СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ	154
Санжаревський Олег, Жовтенко Тарас, Троян Сергій РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: ВІД МИРОТВОРЧОГО БАТАЛЬЙОНУ ДО УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКОЇ БРИГАДИ	172

Шуляк Антоніна
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРИКОРДОННЯ:
СПІВРОБІТНИЦТВО, ІНСТИТУТИ, ПРОЄКТИ, ПРОГРАМИ.
КЕЙС ДЛЯ ЄВРОРЕГІОНІВ «КАРПАТИ» ТА «БУГ» 187

Разиграев Олег
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ МІЖДЕРЖАВНЕ СТРАТЕГІЧНЕ
ПАРТНЕРСТВО В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА НАУКИ
(НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОЛЕГІУМУ
ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ) 220

Ярош Ярослав, Приходько Валентин
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ 233

Кучерепа Микола

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (замість передмови)

Історично склалося, що в абсолютній більшості європейських країн окремі регіони мають такі навчальні заклади, які є інтелектуальними центрами. Зазвичай, це університети, де є поєднання підготовки науковців з підготовкою науково-педагогічних працівників для системи різноманітних навчальних закладів.

Волинський край ще з часів середньовіччя зарекомендував себе регіоном, де цінувалася освіта, були навчальні заклади, які давали хороший рівень базової освіти (Острозька академія, Луцька братська школа, Єзуїтський колегіум тощо). Вже на рубежі XIX–XX століть, незважаючи на те, що Волинь вважалася глибокою провінцією Російської імперії і освітні структури завершувалися гімназіями, – місцева освіта створила для волинян можливість повноцінного, ефективного навчання, що дозволяло згодом місцевим вихідцям вільно почуватися як в європейській системі освіти, так і в європейській культурі. Початок XX століття ознаменувався тим, що Волинь дала Україні та світові

Кучерепа Микола – кандидат історичних наук, професор, керівник центру українсько-польських досліджень, Волинський національний університет імені Лесі Українки, вул. Шопена, 24, м. Луцьк, 43000 kucherepa44@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0700-6080>

Kucherepa Mykola – PhD (history), professor, Lesya Ukrainka Volyn National University, Shopena st. 24, Lutsk, 43000 kucherepa44@gmail.com.
ORCID: <https://orsid.org/0000-0002-0700-6080>

Стрельчук Наталія, Карпо Василь

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Вишеградська група (Польща, Угорщина, Чехія і Словаччина) цього року відзначила своє тридцятиріччя. За час свого існування В-4 не тільки продемонструвала переваги регіонального співробітництва у різних сферах, але й виконала важливе стратегічне завдання перехідного періоду: всі країни набули членства в НАТО і стали повноправними учасниками Європейського Союзу.

На сьогодні партнерами В-4 є багато європейських країн (Австрія, Словенія, Хорватія, Литва, Латвія, Естонія, Україна та

Стрельчук Наталія – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського 2, Чернівці, 58012, n.strelchuk@cnhu.edu.ua.

Strelchuk Nataliya – PhD Associate Prof. Department of Political Science and Public Administration, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsubinsky Str., 2, 58012, Chernivtsi, Ukraine, n.strelchuk@cnhu.edu.ua.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6451-871X>

Карпо Василь – кандидат історичних наук, доцент міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського 2, Чернівці, 58012, v.karpo@cnhu.edu.ua.

Karpo Vasyl – PhD Associate Prof. Department of International Information, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsubinsky Str., 2, 58012, Chernivtsi, Ukraine, v.karpo@cnhu.edu.ua.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7828-6980>

ін.) з якими розвивається співпраця у рамках «В-4+», але на східноєвропейському напрямі наша країна посідає найважливіше місце. Це пояснюється не тільки тим, що три країни з чотирьох (Польща, Угорщина і Словаччина) мають спільні кордони з нашою державою і, як найближчі сусіди, найбільше зацікавлені у стабільній демократичній Україні, а й подіями 2014–2021 рр., які суттєво вплинули на ситуацію з безпекою європейського континенту. Це анексія Криму Російською Федерацією, окупація частини території Донецької та Луганської областей і створення терористичних ЛНР-ДНР, втрата Україною територіальної цілісності і тривала гібридна війна РФ проти України з напруженістю на українсько-російському кордоні.

Разом з тим відзначимо, що якщо країни Вишеградської групи завжди спільно і злагоджено підтримували прагнення України вступити до НАТО та ЄС, розвивали відносини у рамках Східного партнерства і співпрацю у форматі «В-4+Україна», то позиція окремих країн щодо гібридної війни Росії проти України і необхідності санкцій ЄС досить часто відрізнялася.

У 2014–2015 рр. країни В-4 у офіційних заявах підтримали територіальну цілісність України. Так, у грудні 2014 р. прем'єри Вишеградської четвірки зробили спільну заяву, де засудили політику РФ, яка порушила суверенітет і територіальну цілісність України. А у спільній Заяві міністрів країн В4 і Східного партнерства за підсумками зустрічі у Братиславі 14–15 травня 2015 р. зазначено: «Міністри V4 повністю визнають складні аспекти розвитку подій в Україні впродовж 2014–2015 рр. та їх вплив на регіон. Країни V4 засуджують незаконну анексію Криму Росією, яку вони вважають порушенням міжнародного права та прямим викликом європейській безпеці. Вони продовжують підтримувати єдність, суверенітет, незалежність та територіальну цілісність України»¹. Також міністри вказали на необхідність мирного врегулювання конфлікту в Україні на основі дотримання норм міжнародного права і закликали. всі сторони швидко та в повному обсязі виконати Мінські угоди. Вони відзначають внесок Європейського Союзу у сприяння стабільності,

¹ The Visegrad Group Joint Statement on the Eastern Partnership. URL: <https://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/the-visegrad-group-joint>

добросусідським відносинам та зміцненню довіри в регіоні. Країни V4 висловили свою постійну підтримку зусиллям українського керівництва побудувати сучасне, демократичне та єдине суспільство, в якому з повагою ставляться права та свободи всіх громадян, включаючи осіб, що належать до національних, етнічних, мовних та релігійних груп»².

Втім вже у 2015–2016 рр. на позицію окремих країн мали значний вплив як їх внутрішньополітичні проблеми (Чехія, Словаччина), так і вплив інформаційної кампанії РФ проти України і погіршення двосторонніх відносин, приміром як це було з Угорщиною. Польська Республіка демонструвала і демонструє найбільш безкомпромісну позицію щодо оцінки подій в Криму та на Донбасі як анексії та військової агресії і санкцій щодо РФ. У квітня 2015 р. Президент Польщі Броніслав Коморовський підтвердив, що санкції, як економічний інструмент показали свою ефективність, а прем'єр-міністр Ева Копач підтвердила, що поки-що немає підстав для відміни санкцій³.

Разом з тим, не дивлячись на деякі розбіжності у політичних оцінках щодо агресії РФ проти України, у практичному вимірі співпраця країн В-4 і України виражалася у наданні гуманітарної допомоги жителям постраждалих від російської агресії регіонів, реабілітації та лікування українських військовослужбовців.

Відзначимо, що країни В-4 завжди робили окремий акцент на євроінтеграції України і підтримували реформи, які необхідні для її прискорення. Так, з 2003 р. майже регулярними стали консультації з питань європейської інтеграції з експертами країн В-4. Тут варто згадати діяльність Постійної українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції, яка проводилася двічі на рік. Ще до підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС одним із конкретних таких прикладів підтримки євроінтеграційних прагнень України стало підписання двосторонніх протоколів із доступу до ринків товарів і послуг країн В-4. Також країни В-4,

² Там само.

³ Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1861/>

до отримання Україною «безвізу» з ЄС, запроваджували між Україною та Вишеградською групою спрощений візовий режим. Так, Україна, Польща, Угорщина свого часу прийняли безпрецедентне рішення про асиметричну візову політику – безвізовий режим поїздок для громадян Польщі та Угорщини і безкоштовні візи для громадян України. Польща завжди активно підтримувала надання Україні безвізу, навіть коли така позиція відрізнялася кардинально від інших країн ЄС. Так, у квітні 2015 р. Маршалек Сейму РП Радослав Сікорський заявив про підтримку прагнення Києва отримати у Ризі політичне рішення про відміну візового режиму з ЄС, що дисонувало з більш стриманими позиціями сусідніх держав⁴. Після набуття членства в ЄС (2004 р.) країни Вишеградської групи ухвалили рішення, що Вишеградська четвірка існуватиме й надалі і наступною метою чотирьох країн є надання Україні допомоги для вступу до ЄС. Країни Вишеграду запевнили, що перегляд договірної бази відносин України з країнами «четвірки» не повинен призвести до погіршення економічних відносин між ними, а співробітництво між Україною і Вишеградською четвіркою й надалі ґрунтуватиметься на спільних зовнішньополітичних цілях, що створює сприятливі можливості для подальшого розвитку добросусідських відносин та широкого співробітництва на багатосторонній основі.

Активізація співпраці у політичній сфері та безпековій сфері між Україною та країнами В-4 почала активно розвивається з 2005 р. Відзначимо, що це не тільки різноманітних декларативних заяв щодо підтримки європейських та євроатлантичних прагнень України, яких було досить багато у 2005–2013 рр., але й наданням теоретичної і практичної підтримки в отриманні досвіду вступу до НАТО та ЄС.

Втім, як справедливо зазначає дослідниця Я. Турчин, центральноевропейські країни групи В4 проявляли зацікавленість у співпраці з Україною у таких пріоритетних сферах як формування зони безпеки, стабільності, демократичного політичного режиму, але потенціал кооперації між Україною та Вишеградською групою не

⁴ Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1861/>

використовується повною мірою. Так, Україна вважала партнерську підтримку країн В-4 недостатньою, а європейці критикували Київ за незначні результати в інтеграційному поступі та демократичних перетвореннях. Така ситуація призвела до взаємного розчарування після занадто великих очікувань з обох сторін⁵.

Українські експерти також відзначають, що періодично інтерес нашої влади до співпраці з країнами В-4 падає. Так, приміром у 2020 р. прийнято нову Стратегію національної безпеки України, де на жаль Вишеградська група як регіональне об'єднання не згадується взагалі. Хоча у розділі III «Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки» п. 36. зазначено, що «З метою захисту власних національних інтересів та зміцнення регіональної безпеки Україна розвиватиме:

- стратегічне партнерство з Азербайджанською Республікою, Грузією, Литовською Республікою, Республікою Польща, Турецькою Республікою;

- партнерські відносини з іншими державами Балтії та державами Північної Європи, а також тісні добросусідські відносини з державами Центральної та Південно-Східної Європи»⁶.

Експерти «Української призми», проаналізувавши аналітичні доповіді за 2014–2017 рр. НІСД при Президенті України щодо співпраці України з країнами Вишеградської четвірки, відзначають, що співпраця з В4 та окремими її країнами у 2015–2017 рр. відбувалася на трьох окремих рівнях, які взаємодоповнюють один одного та створюють певну умовну ієрархію підходів:

1. Стратегічне партнерство з Польщею, поглиблення двосторонніх відносин в сфері безпеки та оборони;

2. Формування в ширшому регіональному контексті за участі України Балто-Чорноморської системи безпеки (Міжмор'я) на основі

⁵ Турчин Я. Особливості партнерства між Україною та Вишеградською групою у контексті сучасних геополітичних викликів. *Українська національна ідея: реальність та перспективи розвитку*. Вип. 27. 2015. С. 147.

⁶ Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – безпека країни. Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7>

співробітництва центральноевропейських країн (країни Вишеградської групи і Балтії);

3. Поглиблення співпраці з країнами Вишеградської групи, яка, «поступово перетворюється із суспільно-культурного інструменту субрегіонального співробітництва на військово-політичний альянс з міжнародною Вишеградською бойовою тактичною групою та ініціативою в секторі енергетичної безпеки»⁷.

Українська сторона відзначає суперечливий до певної міри підхід країн В4: з одного боку, стримана позиція окремих країн щодо запровадження санкцій ЄС проти Росії, а з іншого боку, повна підтримка євроінтеграційних намірів України і готовність надання допомоги в процесі реформування країни на основі власного досвіду країн групи. Що, очевидно спонукало українських експертів пропонувати продовжувати подальше регіональне партнерство зі Словаччиною та Угорщиною в рамках ініціативи Вишеградської групи, і поки що констатувати неможливість переходу до такого рівня стратегічних двосторонніх відносин як, приміром, є України з Польщею⁸.

За оцінками експертів, які брали участь в опитуванні, 2015 рік показав, що Україна і країни Вишеградської групи (В-4) зацікавлені в подальшому розвитку взаємовідносин⁹. Про це, на їх думку, свідчать і інституційна співпраця між Україною і цими державами в усіх сферах суспільного життя, яка вже оформлена нормативно-правовою базою, і конкретні приклади співпраці в регіоні.

Якщо країни В-4 демонстрували зацікавленість у наданні допомоги в реформуванні різних сфер української держави, то іноді складається таке враження, що Україна нехтує своїми національними інтересами, залишаючи їх дотримання на розсуд своїх західних партнерів¹⁰.

⁷ Співробітництво в сфері безпеки V4 + Україна: межі можливого. URL: <http://prismua.org/v4ukraine-security-cooperation-limits-possible-ukrainian-perspective/>

⁸ Там само.

⁹ Рада зовнішньої політики «Українська призма» та Регіональне представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні у 2015–2020 рр. залучали експертів для аналізу та оцінки успішності зовнішньої політики України за різними географічними та функціональними напрямками, в т. ч. співпраці з країнами В-4, що дозволяє прослідкувати її динаміку та інтенсивність.

¹⁰ Зовнішня політика України в 2015 році: загальна оцінка – «четвірка з мінусом» URL: <http://prismua.org/scorecards/>

На думку експертів, що брали участь у опитуванні 2016 р. відносини між Україною та країнами Вишеградської групи впродовж року демонстрували взаємну зацікавленість. Про це свідчать й інституційна співпраця між Україною і країнами Вишеграду в різноманітних сферах суспільного життя, а також конкретні приклади співпраці у регіоні на місцевому рівні. Знову ж, на думку експертів, Україна залишається досить пасивним отримувачем зовнішньої допомоги, як і у минулому році¹¹.

Експерти «Української призми» зазначають, що у 2017–2018 рр. рівень співпраці з В-4 залишався на доволі низькому рівні, що пояснюється позицією Угорщини, яка головувала в першому півріччі 2018 р. і блокувала розширення співпраці України та Вишеградської групи. Втім, як зазначають експерти, попри існуючі окремі непорозуміння у двосторонніх відносинах із Україною, країни четвірки продемонстрували консолідовану політичну позицію щодо підтримки України у зв'язку з російською агресією в Азовському морі¹².

У 2019 р. Вишеградська група перебувала під головуванням Словацької Республіки та Чеської Республіки. Попри формування пріоритетів дружніми до України державами-членами, порядок денний співпраці України з регіональною ініціативою не зазнав кардинального поліпшення, традиційно фокусуючись на проведенні зустрічей на рівні міністрів закордонних справ у форматі В4+СхП.

Загалом, оцінюючи період з 2015 по 2019 рр. у розвитку співпраці України і В-4, українські експерти зазначають, що співпраця на рівні як Вишеградської групи як регіональної ініціативи, так і окремих її країн зазнала значної трансформації, але без позитивної динаміки. З боку української сторони політичний інтерес до Вишеградської групи, як регіональної ініціативи, не був навіть акцентованим у заявах та зверненнях політичного керівництва країни і лідерів основних політичних партій. Так, у ході парламентських перегонів у передвиборних програмах та заявах політиків країни В-4

¹¹ Українська призма: Зовнішня політика 2016. URL: <http://prismua.org/ukrainian-prism-foreign-policy-2016/>

¹² Українська призма: Зовнішня політика 2018 – знову «четвірка з мінусом». URL: <http://prismua.org/ukrainian-prism-foreign-policy-2018/>

згадувалися переважно у рамках двосторонніх відносин або у питаннях налагодження відносин із країнами-сусідами та співпраці у ширшому географічному форматі¹³.

У травні 2019 р. Україна брала участь у Засіданні міністрів закордонних справ країн-учасниць Вишеградської четвірки та ініціативи Східного партнерства у Братиславі. Міністерство закордонних справ України на початку 2019 р. провело консультації з Чехією щодо українського порядку денного під час чеського головування. Чеське МЗС запропонувало продовжити зустрічі у ширшому форматі В4+СхП. Так, у 2019 р. Президент В. Зеленський на двосторонньому рівні провів зустрічі з Президентом Польщі А. Дудою (серпень, Варшава) та Президенткою Словаччини З. Чапутовою (вересень, Київ), а також головою уряду Чехії А. Бабішем (листопад). Ці зустрічі демонструють, що для України знову з'являються можливості активізації якісно нових взаємовідносин у форматі В-4+Україна.

З липня 2020 р. по червень 2021 р. у В-4 головує Польща і, враховуючи активну позицію цієї країни щодо питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та гібридної агресії РФ проти нашої держави, експерти очікують позитивних зрушень у співпраці з В-4, в т. ч. у сфері безпеки. Власне і Посол Республіки Польща в Україні Бартош Ціхоцький під час зустрічі в українському МЗС з нагоди завершення головування Чехії в Вишеградській групі та передачі повноважень Республіці Польща запевнив, що питання безпеки буде одним з трьох пріоритетів у програмі польського головування в Вишеградській групі¹⁴.

Військова співпраця України і країн В-4

Важливе місце у співпраці України та Вишеградського об'єднання посідає військова сфера. Варто зазначити, що саме цей вид співпраці найдинамічніше розвивається в рамках Звичайно, що особливий

¹³ Співробітництво в сфері безпеки V4+Україна: межі можливого. URL: <http://prismua.org/v4ukraine-security-cooperation-limits-possible-ukrainian-perspective/>

¹⁴ Вишеградська група є надійним партнером України у протидії російській агресії та COVID-19. МЗС України, опубліковано 30 червня 2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vishegradska-grupa-ye-nadiynim-partnerom-ukrayini-u-protidiyi-rosijskij-agresiyi-ta-covid-19>

вплив на розвиток цієї співпраці має й співробітництво України з ЄС у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах, яке здійснює Міністерство оборони України з агентствами (інституціями) ЄС здійснюється відповідно до положень «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» і «Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством від 7 грудня 2015 р.».

До речі варто згадати польсько-український миротворчий батальйон (POLUKRBAT), як досвід такої співпраці. Угода між Україною та Республікою Польщею про створення спільного військового формування для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій була підписана у 1997 р., а у 1999 р. батальйон досягнув операційної готовності. Зазначений військовий підрозділ складався з трьох підрозділів механізованих військ (два польських і один український) і національних спеціалізованих взводів. Батальйон був задуманий як підрозділ швидкого реагування, який може бути готовий до дії за 30 днів із моменту отримання від урядів обох країн прохання про його використання. Через негативні настрої значної частини громадськості щодо використання POLUKRBAT у бойових завданнях і несхвалення рішення парламентами POLUKRBAT був розформований 30 вересня 2010 р.¹⁵

Починаючи з 2002 р., міністри оборони держав Вишеградської групи зустрічаються щороку для обговорення найважливіших проблем, пов'язаних з оборонною політикою. Україна розпочала приймати участь у цих засіданнях з 2005 р., а з 2007 р. стала присутня й на зустрічах начальників генеральних штабів. Було встановлено військово-політичні контакти між керівниками оборонних відомств і започатковано консультації та зустрічі з проблематики НАТО на рівні директорів департаментів безпекової політики і співробітництва з НАТО.

¹⁵ Андрейко В.І. Політика безпеки України та досвід військово-політичного співробітництва країн Вишеграду. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25557/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%86.pdf>

Вишеградська четвірка активно допомагає у реформуванні української армії. З 2006 р. українські військові беруть участь у спільних навчаннях із військовими країн Вишеграду. Це спільні командно-штабні навчання «Швидкий тризуб» (Польща, Угорщина), навчання аеромобільних підрозділів батальйонного рівня «Козацький степ» (Польща), «Світла лавина» (Словаччина, Угорщина) та ін.

У 2008 р. у Варшаві відбулася зустріч у форматі В4+Україна, під час якої було обговорено стан та можливості європейської та євроатлантичної інтеграції України, пріоритетні напрями співпраці в оборонній сфері у форматі В4+Україна і на рівні двосторонньої взаємодії між військовими відомствами держав Вишеградської групи та Міністерством оборони України. У спільній заяві очільники військових відомств країн Вишеградської групи підтвердили свою підтримку в продовженні наданні допомоги в здійсненні реформ для реалізації євроатлантичних прагнень.

29 лютого – 1 березня 2008 р. делегація Збройних сил України на чолі з начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗСУ С. Кириченком взяла участь у засіданні начальників генеральних штабів ЗС країн Вишеградської четвірки. Було відзначено наявність спільної позиції країн В-4 з Україною у проблемних питаннях, які необхідно вирішувати в процесі розвитку національних збройних сил, зокрема, щодо забезпечення комплексних соціальних гарантій для професійних військовослужбовців, конструктивної взаємодії із засобами масової інформації, подальшої оптимізації системи управління військами тощо¹⁶.

25 квітня 2008 р. у Празі обговорювалися перспективи співробітництва між Україною та країнами В-4 у військово-політичній, військовій та військово-технічній сферах під час зустрічі міністрів оборони країн В-4 і Міністра оборони України Ю. Єханурова. Важливим моментом зустрічі стала консолідована позиція усіх членів В-4 щодо необхідності надання допомоги Україні у реформуванні сектору безпеки. Втім, як показав Бухарестський саміт НАТО (2008 р.) не всі країни В-4 готові на практиці підтримати долучення України до ПДЧ. Так, Угорщина

¹⁶ Вишеградська четвірка допоможе Україні в оборонних реформах. URL: <http://eunews.unian.net/ukr/detail/191997>

разом з деякими іншими європейськими країнами, виступила проти. З цього можна зробити висновок, що політична співпраця з В-4 приносить Україні більше користі у теоретичному плані: отримання європейського та євроатлантичного досвіду країн об'єднання, але все ще мало ефективна у практичному. Як приклад – це відсутність одностайної підтримки усіма країнами В-4 євроатлантичної інтеграції України.

У жовтні 2010 р. країни Вишеградської четвірки підписали Декларацію керівників оборонних відомств Вишеградської четвірки за підсумками засідання в Будапешті. Особливістю цієї зустрічі стало те, що до її проведення були запрошені керівники та представники оборонних відомств України та країн Західних Балкан: Боснії і Герцеговини, Македонії, Сербії та Чорногорії. У ході засідання його учасники, зокрема, обговорили стан та перспективи європейської та євроатлантичної інтеграції України. В рамках заходу відбулися консультації з питань військового співробітництва як у багатосторонньому форматі – Вишеградські четвірка + Україна, так і у двосторонніх форматах.

12 травня 2011 р. у м. Левоча (Словаччина) відбулася зустріч міністрів оборони Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії та України у форматі В4+Україна. На зустрічі обговорювалося питання створення в рамках ЄС Вишеградської бойової тактичної групи (БТГ) та можливість залучення до неї української сторони, що розглядалося як важливий крок до зміцнення європейської оборонної політики. Основною функціональною ознакою Вишеградської бойової групи повинна стати швидка мобілізація (1500 військовослужбовців упродовж 10 діб мають дістатися до будь-якої частини світу)¹⁷.

6 березня 2013 р. у Варшаві міністри оборони країн В-4 підписали Лист намірів (Letter of Intent) про формування спільної Бойової тактичної групи ЄС (далі БТГр). Україна розглядається країнами Вишеградської групи як основний претендент на забезпечення стратегічних авіаційних транспортних перевезень¹⁸. У квітня 2013 р. у зустрічі керівників Генштабів країн В-4, яка проходила у Сопоті (Польща),

¹⁷ Андрейко В.І. Політика безпеки України та досвід військово-політичного співробітництва країн Вишеграду. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25557/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%86.pdf>

¹⁸ Там само.

взяв також Голова Генерального штабу України. Присутні визначили три напрями співпраці з Україною: участь у Вишеградській бойовій групі, проведення спільних навчань для військових, а також підтримка країнами В-4 модернізації Збройних Сил України. Під час наступної зустрічі глав оборонних відомств В-4 у травні 2014 р., знову розглядалося питання БТГ і можливості залучення до цієї групи ЗС України. Як зазначає В. Андрейко, військово-політична співпраця України з В-4 демонструє позитивну динаміку і є важливою для міжнародної безпеки й забезпеченні стабільності у Центральній та Східній Європі, а запрошення України до співпраці з створення БТГ свідчить до довіри до України та її визнання в якості важливого військово-політичного актора у цьому регіоні¹⁹.

Зазначимо, що починаючи з 2012 р. представники оборонного відомства України беруть участь у заходах Ініціативи ЄС Східне партнерство (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова, Україна). Це участь в дискусіях та обговореннях в рамках Багатосторонньої платформи СхП: Платформа 1. «Демократія, належне урядування та стабільність» (питання співробітництва у сфері Спільно політики безпеки та оборони (СПБО) та цивільного захисту. Також в рамках ініціативи СхП, за підтримки європейської сторони, проводиться підготовка представників ЗС України з питань СПБО²⁰.

Співпраця в галузі енергетичної безпеки

Країни Вишеграду, так як і Україна, тривалий період є споживачами і транзитерами російського газу. Через їхню територію здійснюється постачання 80 % російського і середньоазійського газу до ЄС, що становить близько 40 % від загального обсягу імпортованого Євросоюзом газу. Збереглася і залежність економіки країн регіону від російських енергоносіїв. До речі, ЄС імпортує з Росії 40 %

¹⁹ Андрейко В.І. Політика безпеки України та досвід військово-політичного співробітництва країн Вишеграду. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25557/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%86.pdf>

²⁰ Співробітництво у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах. Офіційний сайт МЗС України. Опубліковано 15 квітня 2021 р. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-ezpeki/spivpracya-ukrayina-yes-u-ramkah-spilnoyi-politiki-bezpeki-i-oboroni>

потрібного обсягу газу, але, у свою чергу, половина російського експорту припадає на Європу і це дає біля 60% прибутків від постачань енергоносіїв. ЄС повною мірою використовує цю взаємозалежність для захисту власних енергетичних інтересів. Тому значне місце в питанні забезпечення енергетичної незалежності України мав досвід країн В-4 у переході на світові ціни розрахунку за російські енергоносії, адже ці країни, як і Україна, раніше мали пільгові ціни на постачання енергоресурсів. Особливо став в нагоді досвід Польщі, яка перейшла на ринкові ціни лише у 2006 р.

Країни В-4 також є імпортерами і можливими транзитерами електроенергії з України до інших країн Європи. Також енергетична безпека України безпосередньо залежить від підтримки країн В-4 щодо організації реверсних постачань природного газу до України.

Збільшення реверсу газу зі Словаччини до показника третини поточних потреб України, досягнення консенсусу з цієї країною як сполучною газотранспортною ланкою в транзиті російської сировини нівелює неоднозначне сприйняття в словацькому суспільстві зміни політичного режиму в нашій країні, ролі Росії у військово-політичній кризі. Як зазначає Т. Жовтенко, зацікавленість Братислави, Праги, Варшави та Києва у формуванні регіонального енергетичного хабу впродовж 2014 р. не підтримував лише Будапешт, маючи свій інтерес до збереження російського газу в сховищах, будівництва газопроводу «Південний потік». Підготовка до будівництва газопроводу Eastring, який з'єднає Україну з Туреччиною, через територію Словаччини, Угорщини, Румунії та Болгарії означає, що угорська сторона також починає розуміти важливість диверсифікації джерел і шляхів транспортування енергоносіїв²¹.

Ситуація зазнала трансформації у період 2016–2017 рр., паралельно з погіршенням політичного діалогу з окремими державами Вишеградської четвірки, а формат В-4+Україна майже перестав використовуватись.

Найважливіші пріоритети у співробітництві нашої держави в рамках формату «Вишеград плюс» – це просування спільних

²¹ Жовтенко Т. Вишеградська четвірка й Україна: еволюція стосунків і їх сучасні безпекові виміри URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8342/1/190-202.pdf>

довгострокових проектів, щодо укладання взаємно вигідних контрактів у сфері енергетики, враховуючи потребу України в диверсифікації поставок енергоносіїв й вивільнення ресурсів українських газосховищ, кооперація в перспективних проектах добування сланцевого газу, поклади якого є на території Польщі, Угорщини, Литви, Румунії, Болгарії та України²². Це сприятиме диверсифікації енергопостачання не тільки до країн В-4, а й до інших країн ЄС, виробленню спільних підходів і координації енергетичної політики, що сприятиме посиленню європейської енергетичної безпеки.

Для відновлення активної співпраці перед Україною постає завдання відновити довіру на двосторонньому рівні з Варшавою та Будапештом. Перші кроки в цьому напрямі були окреслені з приходом до влади нової команди. Так, в Енергетичній стратегії 2035 вказується на необхідність інтеграції енергосистем України в Європейську мережу системних операторів передачі газу (ENTSOG), до якої входять вишеградські держави. Стратегічне бачення розвитку співпраці з Вишеградською групою як регіональним міжнародним утворенням, що має свою політичну вагу та інструментарій, нова зовнішньополітична команда В. Зеленського поки не запропонувала²³.

Словаччина, під час свого головування у В-4 пропонувала відновити проведення тематичних круглих столів в Україні, де б розглядався досвід реформ країн В-4 в окремих сферах, але практичного виміру ця ініціатива так і не набула. Зміна позиції української сторони у відносинах з Польщею та Угорщиною, яка прослідковувалась у 2019 р., може дати в майбутньому позитивний імпульс відновленню більш інтенсивних контактів у форматі В-4+Україна²⁴.

²² Зуб С. Інструменти розвитку взаємовигідних відносин у форматі «Україна+Вишеград». URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7330/1/Zub.pdf>

²³ Як далі будувати співпрацю України з Вишеградською групою? URL: <http://prismua.org/%D1%8F%D0%BA-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B7-%D0%B2/>

²⁴ Українська призма: Зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження. ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2020. С. 294.

Фактично єдиним проявом співпраці у форматі В4+Україна у 2020 р. стала традиційна зустріч очільників ЗС у вересні²⁵.

На сучасному етапі країни Вишеградської групи ставлять собі за мету тіснішу співпрацю в галузі енергетичної безпеки, цифровізації, кліматичних змін, боротьби з COVID-19. Зокрема, міністр закордонних і європейських справ Словаччини І. Корчок під час візиту до Варшави обговорив зі своїм польським колегою Зб. Рауом питання майбутнього розвитку В-4 в рамках ЄС. Також була приділена увагу «східному сусідству Європейського союзу і прагненню докласти зусиль до вирішення політичної кризи в Білорусі»²⁶. Країни Вишеградської групи підтвердили підтримку територіальної цілісності країн Східного партнерства.

У квітні 2021 р. Перша заступниця міністра закордонних справ України Е. Джапарова взяла участь у засіданні міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи (V4) та Східного партнерства (СхП). До зустрічі також долучилися міністри закордонних справ Португалії в якості Головування в Раді ЄС, а також Фінляндії та Швеції. Інституції ЄС були представлені комісаром із питань сусідства і розширення та генеральним секретарем Європейської служби зовнішньої діяльності. Захід відбувся у рамках головування Польщі у Вишеградській групі та в контексті підготовки до VI Саміту Східного партнерства. Ключовими темами обговорення стали питання безпеки в регіоні Східного партнерства, подолання наслідків пандемії COVID-19, підтримки з боку країн ЄС реформ та розвитку економік у державах-партнерах Сх П. Перша заступниця міністра закордонних справ України Е. Джапарова також у своєму виступі окреслила комплекс спільних загроз безпеці для держав СхП, які, передусім, спричиненні агресивними та гібридними діями РФ і закликала учасників зустрічі до солідарності у захисті суверенітету і територіальної цілісності держав Східного партнерства та глибшої взаємодії у питаннях зміцнення безпеки.

²⁵ Четвірка з мінусом попри «пандемію» – оцінка за зовнішню політику. URL: http://prismua.org/scorecards2020_/

²⁶ Пеленська О. «Вишеградська група» відзначає 30-літній ювілей 15 лютого 2021 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyshegradska-hrupa-30-rokiv/31104437.html>

Країни Вишеградської групи підтвердили підтримку територіальної цілісності країн Східного партнерства в їхніх міжнародно визнаних кордонах, засудили спроби незаконної окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополь Російською Федерацією, російську агресію проти України, а також окупацію Росією територій Грузії та порушення прав людини в Білорусії²⁷.

Учасники зустрічі відзначили важливість ініціативи СхП для стабільності, безпеки та економічного процвітання в регіоні, зближення держав-партнерів з ЄС. Було наголошено, що політична та економічна інтеграція Східних партнерів з ЄС залишається головною метою партнерства, яке має розвиватися на основі спільних цінностей, закріплених у 2009 р. в Празькій декларації установчого Саміту Східного партнерства²⁸.

Також на зустрічі 26 квітня 2021 р. голови урядів країн Вишеградської групи (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія) ухвалили декларацію, в якій повністю підтримали дії офіційної Праги щодо оголошення персонами нон-грата 18 російських розвідників, які діяли під дипломатичним прикриттям, що надзвичайно важливо для питання безпеки в регіоні²⁹. Це свідчить про те, що Вишеградська четвірка, не дивлячись на періодичні розбіжності все ж таки має достатній потенціал впливу на загальноєвропейську політику і СПБО, зокрема щодо країн Східної Європи. Для нашої країни важливою є як політична підтримка з боку країн Вишеграду, так і практична, що допоможе уникнути помилок під час проведення реформ і враховувати досвід долучення до європейської системи безпеки.

Таким чином, співпраця між Україною та Вишеградською четвіркою, як об'єднанням, у політико-безпековій та військовій сферах

²⁷ Joint Statement of the Foreign Ministers of the Visegrad Group on the Eastern Partnership. URL: <https://www.visegradgroup.eu/calendar/2021/joint-statement-of-the>

²⁸ Країни Вишеградської групи солідарні з Україною в реалізації її європейського вибору. Офіційний сайт МЗС України. Опубліковано 29 квітня 2021 р. URL: <https://mfa.gov.ua/news/krayini-vishegradskoyi-grupi-solidarni-z-ukrayinoyu-v-realizaciyi-yiyi-yevropejskogo-viboru>

²⁹ Вишеградська група підтримала територіальну цілісність країн Східного партнерства. 30 квітня 2021 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3238022-visegradska-grupa-pidtridila-pidtrimku-teritorialnoi-cilisnosti-krajin-shidnogo-partnerstva.html>

є досить ефективна і перспективна, особливо у контексті гібридної агресії РФ і майбутньої євроатлантичної інтеграції України. У енергетичній сфері співпраця розвивається у галузі експорту електроенергії та транспортування вуглеводнів і є перспективною з реалізації нових спільних енерготранзитних проектів, відновлення старих і наповнення їх конкретним змістом.

Анотація

Вишеградське об'єднання (В-4) є одним із найбільш ефективних прикладів успішної регіональної економічної співпраці і політичної взаємодії посткомуністичних країн у Європі. Це об'єднання, яке дало можливість країнам-членам не тільки успішно вирішити головне зовнішньополітичне завдання – приєднатися до ЄС і НАТО, а й стати у важливим елементом нової архітектури безпеки на європейському континенті. Дослідження досвіду регіональної співпраці у сфері безпеки країн Вишеградського об'єднання є актуальним і важливим як з науково-теоретичного погляду, так і з практичного, адже ці країни є найближчими західними сусідами і стратегічними партнерами України.

Країни Вишеграду беруть активну участь у формуванні Східної політики Європейського Союзу і Спільної політики безпеки та оборони і мають можливість впливати на прийняття рішень ЄС у сфері безпеки. Країни Вишеградського об'єднання від моменту створення об'єднання прихильно ставилися до України, про що неодноразово заявляли керівники цих держав, підкреслюючи, що Вишеградське об'єднання не є ізольованою структурою і відкрите для співробітництва з іншими країнами, в тому числі і з Україною.

Взаємодія України з країнами Вишеградської четвірки з кожним роком стає активнішою і демонструє необхідність поглиблення та розширення співробітництва у сфері безпеки.

Ключові слова: регіональна безпека, Вишеградська четвірка, військова співпраця, енергетична безпека

Abstract

The Visegrád Group (V-4) is one of the most effective examples of successful regional economic cooperation and political interaction of post-communist countries in Europe. This union, which allowed the member states not only to successfully solve the main foreign policy task – to join the EU and NATO, but also to become an element of the new security architecture on the European continent. The study of the experience of regional cooperation in the field of security of the Visegrád Group countries is relevant and important both from a scientific and theoretical point of view, and from a practical point of view, because these countries are the closest western neighbors and strategic partners of Ukraine.

The Visegrád countries are actively involved in shaping the Eastern policy of the European Union and the Common Security and Defense Policy and have the opportunity to influence the EU's security decisions. The countries of the Visegrád Group since the establishment of the association have been favorable to Ukraine, as the leaders of these states have repeatedly stated, stressing that the Visegrád Group is not an isolated structure and is open for cooperation with other countries, including Ukraine.

The interaction of Ukraine with the countries of the Visegrád Four becomes active every year and demonstrates the need to deepen and expand cooperation in the field of security.

Keywords: regional security, Visegrad Four, military cooperation, energy security